

Algemeen Handelsblad van zaterdag 21 januari 1922 - Avondblad - Tweede Blad, p. 5

[bewerking: Pauline Lunsingh Scheurleer en Marit Feld]

XVII - Toon- en danskunst op Java. Het Museum te Batavia, en de verzameling Resink te Djocja.

Neen, de halfslachtige atmosfeer van Ceylon¹ kan niet bepaald het ideale slot van een reis door Azië worden genoemd. Maar ik heb mijn voorzorgsmaatregelen genomen voor het allerlaatste deel van mijn reis: ik heb de thuisreis op een nieuw Japansch schip, dat in elk opzicht voortreffelijk is, en dat een uitgelezen Japansch gezelschap aan boord vereenigt, aanvaard.

Er is zooveel goeds van Japan op dit schip, dat ik me soms weer geheel in de fijnheden van daarginds opgenomen voel. Kortom, ik ben me zelf meer dan dankbaar voor de keus van mijn passage naar huis, want hierdoor wordt de beste en gelukkigste tijd van mijn wereldreis nog eens geaccentueerd.

Doch er werden ook op Java - en dan vooral Bali niet te vergeten -, talrijke dingen beleefd, die zeer zeker niet voor Japan onder gedaan hebben. En dat zegt wat!

Tot de schoonste herinneringen aan Java, teken ik in het bijzonder een Wajang Wong avond [afb. 1],² door den ook bij ons te lande niet onbekenden Pangoran Adipati Ario Praboe Prangwadono,³ het intelligente en beminnelijke hoofd van het Mangkoenegoro'sche huis te Solo,⁴ aan het gezelschap van prof. Krom⁵ aangeboden.

M. Ohki, [Een wayang wong-speler te Surakarta/Solo](#) [afb. 1], ca. 1928, Universiteitsbibliotheek Leiden, inv.nr. KITLV 34872

1 Sri Lanka.

2 Het woord *wayang* wordt in Indonesië gebruikt om naar verschillende verhalentradities en theatervormen te verwijzen. Hoewel het schimmenspel genaamd *wayang kulit* waarschijnlijk het meest bekend is, bestaan er ook vele andere vormen van *wayang*, die ieder hun eigen speelstijl en repertoire hebben. Voorbeelden hiervan zijn *wayang golek*, een poppenspel met driedimensionale poppen, en *wayang beber*, een verhalentraditie waarin de verteller zijn verhaal illustreert aan de hand van beschilderde rollen die scène voor scène worden uitgerold en gepresenteerd aan het publiek. *Wayang wong*, ook wel *wayang orang* genoemd, is een toneelspel dat wordt opgevoerd door levende acteurs (*wong* en *orang* betekenen 'mens').

3 Mangkunegara VII (wordt ook wel geschreven als Mangkoenegoro VII) (1885-1944), vorst van Mangkunegaran, een van de vorstenlanden (zie noot 1). Hij regeerde van 1916 tot 1944.

4 Surakarta.

5 Nicolaas Johannes Krom (1883-1945), archeoloog. Hij volgde Jan Laurens Andries Brandes op als voorzitter van de Commissie in Nederlandsch-Indië voor Oudheidkundig Onderzoek op Java en Madoera en werd hoofd van de door hemzelf geïnitieerde Oudheidkundige Dienst in Nederlandsch-Indië.

Nooit heb ik zoo ongestoord van de subliemste danskunst die heel Azië biedt – de Javaansche – kunnen genieten, als op dezen avond te Solo.

Door de voortreffelijke prestaties van Joedjono [afb. 2]⁶ (voorzoover het de door hem uitgevoerde echt Javaansche dansen betreft), heeft men in Nederland op bevredigende wijze met den Javaanschen mannendans kennis gemaakt. Maar wie het dansen door meisjes en jonge vrouwen op Java wil zien, kan het voorloopig nog niet zonder een reis naar Indië stellen.

Iets buitengewoons op dien onvergetelijken avond, waarvoor ik den Prangwadono, die mij toestond dien avond bij te wonen, altijd diep dankbaar zal blijven, was het dansen en zingen van een klein meisje, niet ouder dan zeven of acht. Het was zoo fijn, zoo kantig en af, dat ik overtuigd was een prinsesje voor me te hebben. Doch de Prangwadono vertelde dat het maar een gewoon meisje uit de dessa was, naar Solo gehaald, omdat zij in haar dorp als klein kindje al zoo aardig danste en zong.

Weer zie ik haar zitten. De beenen gekruist, het lenige lichaam (van voren gezien) naar rechts hellend, met ongeloofelijke gratie de hand voor den mond houdend tijdens het toezingen van den antwoordzang naar haar mededanseres, ouder meisje dan zij. Vaarwel Paulovna,⁷ Karsavina,⁸ Duncan,⁹ Bara,¹⁰ c.s. en nog eens c.s.; bij de kunst van dit kleine Javaansche meisje vergeleken, valt Uw dramatisch gebaar en luchtig gedoe, naar mijn smaak, in het niet. En dan was er nog een danser, met den mooisten en meest vergeestelijkten Javaanschen kop, dien ik ooit heb gezien. Die ook verder bijzonder nobel en fijn geproportionneerd was, en den besten Javaanschen mannendans gaf te zien, dien ik in de Vorstenlanden¹¹ heb mogen beleven.

Driemaal ben ik te Djocja¹² geweest. Tweemaal voor Prambanan, eenmaal voor het bijwonen van een Srimpi-dans [afb. 3],¹³ door den Sultan aangeboden aan de leden van het congres der “Far Eastern Association of Tropical Medicine”. Dat, vóór het gaan naar den Kraton, vóór het gaan zien van datgene, wat reeds zoo lang op veler verlanglijst gestaan heeft, mijn verwachting hoog was gespannen, behoeft geen betoog.

Isaac Israëls, [Javaanse danser in kleermakerszit](#) [afb. 2], mogelijk Raden Mas Jodjana, Den Haag, ca. 1923-1934, pen, 12,3 x 17 cm (schetsboekblad), Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. RP-T-1935-139-11(R)

Marius Bauer, [Vier dansende serimpies](#) [afb. 3], Indonesië, 1925, potlood, 21,7 x 14,5 cm (schetsboekblad), Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. RP-T-1949-680-18

6 Raden Mas Jodjana (1893-1972), Javaanse danser. Hij werd geboren in een adellijke familie op Java en verhuisde in 1914 ten behoeve van zijn studie naar Nederland. Het was de bedoeling dat Raden Mas Jodjana uiteindelijk een bestuurlijke functie zou gaan vervullen in Nederlands-Indië, maar toen hij in 1916 tijdens een benefietavond per toeval zijn danstalent ontdekte, besloot hij zich voortaan op de Javaanse danskunst toe te leggen. Samen met zijn vrouw Raden Ayou Jodjana (Elisabeth Pop), die hem muzikaal begeleidde, trad hij op en verzorgde hij cursussen in dans en bewegingsleer. (Zie: Maartje de Haan, [‘Isaac Israëls en Raden Mas Jodjana: Een Indische vriendschap’](#), CODART, 2005, en Melissa Bos, [‘Jodjana en de Javaanse dans’](#), Stichting Academisch Erfgoed, 25 november 2022).

7 Anna Pavlova (1881-1931), ballerina.

8 Tamara Karsavina (1885-1978), ballerina.

9 Isadora Duncan (1877-1927), danseres.

10 Charlotte Bara (1901-1986), danseres.

11 De Javaanse vorstenlanden bestonden uit Surakarta, Yogyakarta, Mangkunegaran en Pakualaman. Dit waren vier semiautonome gebieden die werden geregeerd door erfgenamen van het voormalige Mataram, dat zich in het verleden had uitgestrekt over een groot deel van Java en Madura. (Zie: C.Ch. van den Haspel, *Overzicht in overleg*, Leiden/Boston, 1985, pp. 1-4).

12 Yogyakarta.

13 Een Javaanse hofdans.

Dat ik niet zoo opgetogen van den Kraton naar huis ben gekeerd, als ik me vooraf voorgesteld had, ligt aan allerlei betreuenswaardige bijomstandigheden: aan te veel aan officieele franje, aan hoogst hinderlijk geloop van met presenteerbladen beladen bedienden *tijdens* den dans, aan het lamme gesprek door-alles-heen van een hard-Angelsaksischen medischen hooge oome, en aan nog iets veel ergers. Aan iets namelijk, dat niet aan de limonade, niet aan de cigarettensrondeikerij, ook niet aan mijn vriend, den snaterende aesculaap, lag.

Het is zeker uitstekend, en het kan zegenrijk wezen voor zijn Djocja'sche onderdanen, dat Zijne Hoogheid Sultan Hamengkoe Boewono VIII [afb. 4],¹⁴ als Kroonprins, een uitvoerig en grondig bezoek aan het Westen gebracht heeft. Maar dat zijn oog ergens in de Rue de la Paix (of was het slechts in Veene- of Kalverstraat?) op anilinekleurige pleureuses gevallen is, en dat er toen een associatie oprees van deze schitterende producten met den hoofdtooi van des Sultans Srimpi-danseresses, is een ware ramp voor Java, en voor Djocja in het bijzonder. Want nu, waarde lezer, lijdt de sublieme hoofdtooi der Srimpi's, aan pleureusitis van den ergsten graad.

Het is waarlijk te triest, om het in moqueerenden trant te verhalen, doch de ramp maakt wellicht zóó, nog meer indruk op U. Achteraf kan ik het met ajer blanda¹⁵ geloop, ook nog wel het sonore orgaan van den heelmeester, elimineeren. Maar de afgrijselijke pleureuses, die kan ik niet wègdenken. Die maken dat ik niet de schoone herinnering aan den Srimpidans heb behouden, die ik zoo zeer had begeerd.

Verder heb ik te Djocja nog een avondreceptie bij den Pakoe Alam [afb. 5]¹⁶ mee mogen maken. Sommigen verzekerden, dat de Pakoe Alam over het schoonste gamelang-orkest [afb. 6]¹⁷ beschikt, dat op Java te vinden is. En gaarne neem ik dit aan, want deze gamelang is bij uitstek nobel en gaaf.*

[Voorbeeld van een gamelanorkest](#) [afb. 6], 1894, albuminedruk, 22,5 x 28 cm, Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. RP-F-F01153-0

[Staatsieportret van Hamengkoe Boewono VIII / Hamengkoe Boewono VIII \(1880-1939\)](#) [afb. 4], sultan van Yogyakarta (1921-1939), Nederlands-Indië, 2 december 1925, 37 x 27 cm, Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. NG-2008-13-1

K. Kinoshita, [Studioportret van Pakoe Alam VII met zijn echtgenote te Yogyakarta](#) [afb. 5], 1931, Universiteitsbibliotheek Leiden, inv.nr. KITLV 183897

14 Hamengkoe Boewono VIII (wordt ook wel geschreven als Hamengkoe Boewono VIII) (1880/1881-1939), sultan van Yogyakarta. Hij regeerde van 1921 tot en met 1939.

15 Spuitwater, sodawater.

16 Pakoe Alam VII (wordt ook wel geschreven als Pakoe Alam VII) (1881/1882-1937), vorst van Pakualaman. Hij regeerde van 1906 tot en met 1937.

17 Een gamelanorkest bestaat voornamelijk uit slaginstrumenten, zoals gongs, xylofoons en trommels. Daarnaast kan er ook gebruik gemaakt worden van bamboefluiten, snaarinstrumenten en zangers.

Met deze korte opmerkingen, die U niet veel wijzer zullen hebben gemaakt in zake Javaansche dans- en toonkunst (de notities zijn meer bedoeld als vingerwijzingen waar schoonheid op dit gebied in de Vorstenlanden mag worden verwacht), moet ik volstaan. Ik kom nu Uwe aandacht voor het Museum te Batavia [afb. 7] opeischen.

Het complex - Museum en Bibliotheek - dat daar in het lang niet ongunstig gebouw op het Koningsplein te Weltevreden¹⁸ is gehuisvest, en dat door het welbekende Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen¹⁹ beheerd wordt, is een hoogst belangrijke instelling.

De Hindoe-Javaansche beeldhouwwerken in steen vormen een der beste collecties van dit rijke museum. Vooral moet de aandacht worden gevestigd op de in de zogenaamde rotonde tentoongestelde klassieke kunst van Midden-Java. Minder waardevol, in artistiek opzicht, is de uitgebreide verzameling Oost-Javaansche plastiek.

De wijze van opstelling in de beeldhouwkunst-zalen, is, slechts dank zij de veel betere lokaliteit, gunstiger dan die op het Rapenburg te Leiden. Schifting in kunst en steenhoudersarbeid, in den zin der vooruitstrevende denkbeelden die in het Rapport der Rijkscommissie voor het Museumwezen²⁰ vertolkt zijn, ware meer dan nodig. Voorloopig heerscht hier nog het archaeologisch-iconographisch stapelsysteem.

Hetzelfde moet van de brons-zaal [afb. 8] worden gezegd. Veel schoons heb ik onder de Bataviaasche bronzen niet kunnen ontdekken. Doch er is één, onder het tijdelijk conservatorschap van prof. Krom dit jaar aangekochte brons (No. 5802, Çiwa en Pârvati) [afb. 9],²¹ een naar schatting slechts ruim een decimeter hoog, en twee decimeter breed werk, dat ik tot de allerbeste Hindoe-Javaansche bronzen reken.

Behalve de schitterende en grootsche plastische qualiteiten van dezen brons, is de patina zeldzaam schoon, en, voor Java, naar mijn weten, geheel uniek. Zelfs diep-groen en glanzend; herinnert aan een zeer gezochte patina op vroeg-Chineesche bronzen.

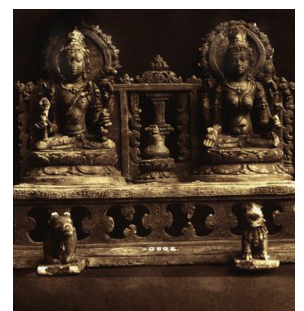
Te prijzen is de opstelling in de goud- en zilver-kamer in het Bataviaasch Museum. Er is hier zeer veel schoons te vinden. Behalve op Hindoe-Javaansch gebied, ook van de edelsmeedkunst der buitenbezittingen. Buitengemeen zijn de sublieme Hindoe-Javaansche gouden oorsieraden, die binnen een paar kubieke centimeters die heele goddelijke, tintelende schoonheid der Hindoe-Javaansche ornamentiek en plastiek openbaren.

[Museum van het Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen in Weltevreden te Batavia](#) [afb. 7], ca. 1925, Universiteitsbibliotheek Leiden, inv.nr. KITLV 116901

[Bronskamer in het Museum van het Koninklijk Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen te Batavia](#) [afb. 8], ca. 1930, prentbriefkaart, Universiteitsbibliotheek Leiden, inv.nr. KITLV 38529

[Beeldje van Shiva en Parvati](#) [afb. 9], Java, Midden-Javaans, tweede helft 9e eeuw - begin 10e eeuw, zilver en brons, hoogte 19,7 cm, het beeldje is verloren gegaan, foto: Universiteitsbibliotheek Leiden, inv.nr. OD-6378

18 Weltevreden was een voorstad van Batavia (tegenwoordig Jakarta). Het museumgebouw aan het voormalige Koningsplein (tegenwoordig Medan Merdeka) werd in 1867 in gebruik genomen. (Zie: Hans Groot, *Van Batavia naar Weltevreden: Het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, 1778-1867*, Leiden, 2009, p. ix)

19 Het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen bestond van 1778 tot 1962. Het huidige *Museum Nasional* (Nationaal Museum) en de *Perpustakaan Nasional* (Nationale Bibliotheek) zijn voortgekomen uit het Bataviaasch Genootschap. (Zie: Hans Groot, *Van Batavia naar Weltevreden: Het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, 1778-1867*, Leiden, 2009, pp. 1-2).

20 Rijkscommissie voor het Museumwezen (voorzitter Mozes Isaac Duparc), *Rapport der Rijkscommissie van advies inzake reorganisatie van het museumwezen hier te lande, ingesteld bij Koninklijk Besluit van 5 februari 1919 no. 62*, 's-Gravenhage 1921.

21 Dit beeldje werd in 1921 gevonden in het dorpje Kertek (afdeling Wonosobo, Midden-Java). Het ging verloren tijdens een brand in het Nederlandse paviljoen op de Koloniale Tentoonstelling in Vincennes bij Parijs in 1931. (Zie: Pauline Lunsingh Scheurleer, 'Een perfect paar', *Aziatische Kunst* 38/3 (2008), pp. 48, 51-53).

De uitgebreide verzameling ethnographica van het Museum [afb. 10] staat als geheel bij b.v. het uitmuntend, onder de voortreffelijke leiding van den heer Van Nouhuys,²² staand Rotterdamsch Museum,²³ en ook bij den inhoud van het Leidsche museum,²⁴ ten achter. Er zijn hier en daar vergissingen bij het beschrijven gemaakt, voorzover het herkomst betreft. Voorts is er een, zeer zeker met prijzenswaardigen ijver samengestelde, doch voor het opzoeken der nummers volkomen onbruikbare, catalogus der Ethnographische collectie.²⁵ Kortom, up to date is de ethnographische afdeling niet, al is de opstelling veel beter dan wat men zoo op dit gebied gewend is.

Veel kunstwerken heb ik onder de Bataviasche ethnographica niet kunnen ontdekken. Leiden en Rotterdam zijn er ook in dit opzicht beter aan toe.

Als ernstig opgevatte particuliere collectie van Hindoe-Javaansche kunst op Java, komt, als ik me niet vergis, slechts de bekende verzameling van den heer en mevrouw Resink [afb. 11],²⁶ te Djocja, in aanmerking. Deze verzamelaars paren een innig-diepe liefde voor het beste dat op Java ontstond, en ook nu nog in de Vorstenlanden gecreëerd wordt (dans en muziek!), aan een bewonderenswaardigen ijver en een verkwikkelijk aandoend doorzettingsvermogen. Zij hebben een collectie bijeen weten te brengen die zoo belangrijk is dat ieder in kunst belangstellende op Java, die verzuimt deze verzameling te bezichtigen (voor wèrkelijk belangstellenden staat het gastvrije huis der familie Resink steeds open), iets schoons en belangrijks op Java mist.

Etnografische zaal in het Museum van het Koninklijk Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen te Batavia [afb. 10], ca. 1930, prentbriefkaart, Universiteitsbibliotheek Leiden, inv.nr. KITLV 38528

Deel van de collectie van de familie Resink in hun huis in Yogyakarta [afb. 11], ca. 1920, Universiteitsbibliotheek Leiden, inv.nr. KITLV 404292

22 Jan Willem van Nouhuys (1869-1963), was van 1915 tot 1935 directeur van het Maritiem Museum 'Prins Hendrik' (tegenwoordig Maritiem Museum Rotterdam) en het Museum voor Land- en Volkenkunde (tegenwoordig Wereldmuseum Rotterdam).

23 Museum voor Land- en Volkenkunde (tegenwoordig Wereldmuseum Rotterdam).

24 's Rijks Ethnographisch Museum (tegenwoordig Wereldmuseum Leiden).

25 Er zijn door de jaren heen verschillende catalogi verschenen. Het is niet duidelijk naar welke catalogus Visser hier verwijst.

26 Thomas Gertrudes Johan Resink (1870-1937) en Anna Jacoba Resink-Wilkens (1880-1945).

In het bijzonder zij de aandacht gevestigd op een kandelabervormige Hindoe-Javaansche bronzen lamp [afb. 12],²⁷ een geheel uniek stuk, op eenige uitstekende kleine figuur-bronzen [fig. 13], en op talrijke talem's [afb. 14] - platte bronzen schalen uit den Hindoe-tijd -, die, in zoo veel goede stalen, wel nergens anders te vinden zijn.

Nooit is een oudejaar zoo prettig genaderd als in deze Japansche omgeving. We hebben hier de fijnste kimono's aan boord, met veel liefs en bevalligs om ze te dragen. Er zijn hier zelfs van die innige, teeder verzorgde en gekuipde dwergdenneboompjes, die een enkelen Westering wel eens iets (of veel) van de ziel van Japan geopenbaard hebben.

Als ik dan nog vertel, dat we een goeden dilettant-Nô-zanger aan boord hebben, eenige geestige Japansche schilders rijk zijn dat uit de hut van Markies Tokugawa (de gelukkige, die de beroemde Tôsa-rollen door Takayoshi bezit), soms Japansche fluittonen komen, en ik aan de kunst van vroeg-Japansche tijden herinnerd word, als ik Prinses Shimadzu zie bewegen en praten, dan begrijpt gij, dat ik niet meer en beter kan verlangen voor het eind van mijn reisjaar 1921.

H.F.E. Visser

a/b. "Hakone Maru", eind 1921.

*J.S. Brandts Buys²⁸ heeft in de "N. R. Ct." ("Kunst en Individualisme", mailed, 4.5'20)²⁹ deze gamelang meesterlijk en hoogst gevoelig in woorden vertolkt: zóó fijn beschreven, dat ik me, als niet-vakman-musicus, wèl wacht ook van mijn kant iets over dit magistrale Javaansche ensemble te zeggen.

27 Deze driearmige bronzen kandelaar, die was gevonden in de buurt van Wonosobo, werd omstreeks 1915 verworven door mevrouw Resink. (Zie: C.A. Drieënhuizen, *Koloniale collecties, Nederlands aanzien: De Europese elite van Nederlands-Indië berlicht door haar verzamelingen*, 1811-1957, Z.pl., 2012, pp. 264-265). Volgens Herman Visser deed in deze periode ten onrechte het gerucht de ronde dat de lamp een 'falsificaat' was. Visser schrijft hierover: 'De Heer en Mevrouw Resink wisten vaak op prachtige zaken de hand te leggen. Op zekere dag werd hun een mand vol bronzen, waarbij de bewuste lamp, te koop aangeboden. Voor f. 60 werden ze eigenaar dezer schatten.

In die tijd vertoefde ook de Heer Leydie Melville, medewerker van de resident Knebel op oudheidkundig gebied, ambtshalve, vaak op de Diëng. Hem lukt het nooit zo iets fraais en importants als onze lamp machtig te worden. Uit spijtigheid daarover verklaarde hij de beroemde lamp botweg voor een falsificaat.' (Zie: Herman F.E. Visser, 'Geschiedenis der Vereeniging van Vrienden der Aziatische Kunst' (typoscript), Archief VVAK, inv.nr. 19)

De lamp maakte in 1922 samen met enkele andere objecten uit de collectie van de familie Resink (namelijk bronzen beeldjes, talams en een versierde bronzen deksel die oorspronkelijk bij een pot hoorde) deel uit van een door de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst georganiseerde tentoonstelling over Indische beeldhouwkunst in Den Haag. (Zie: Caroline A. Drieënhuizen, *Koloniale collecties, Nederlands aanzien*, 2012, pp. 266-268). Tegenwoordig bevindt de driearmige bronzen kandelaar zich in de collectie van Museum Sonobudoyo in Yogyakarta. (Zie: Caroline A. Drieënhuizen, 'De kunst van het verzamelen: Koloniale verzamelaars en de VVAK', *Aziatische Kunst* 41/3 (2011), p. 9).

28 Johann Sebastian Brandts Buijs/Buys (1879-1939), etnomusicoloog.

29 Johann Sebastian Brandts Buys, 'Kunst en Individualisme. VI.', *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 1 mei 1920, Avondblad C., Oost Indië, p. 2.

[Deel van de collectie van de familie Resink in hun huis in Yogyakarta](#) [afb. 12]. De driearmige bronzen kandelaar staat op de linker tafel, ca. 1920, Universiteitsbibliotheek Leiden, inv.nr. KITLV 404276

[Bronzen sculptuur van een zittende man en vrouw](#) [afb. 13], ooit onderdeel van de collectie van de familie Resink uit Yogyakarta, Java, Oost-Javaans, 900-1200, brons, 7,3 x 4,7 x 3,4 cm (inclusief sokkel 12,1 cm hoog), Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. AK-MAK-253

[Talam](#) [afb. 14], bronzen offerblad, ooit onderdeel van de collectie van de familie Resink uit Yogyakarta, Indonesië, Oost-Javaans, 930-1600, brons, diameter 48 cm, hoogte 2 cm, Rijksmuseum, Amsterdam, inv. nr. AK-MAK-316